

Запотоцька О.В.,
кандидат технічних наук,
старший викладач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Київського національного торговельно-економічного університету

УДК 342.7

ЗАКОНОДАВЧІ ПІДХОДИ ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Постановка проблеми. Для підтримання життєвих сил та людських потреб людина будь якого віку, статі, освіти, характеру, соціального статусу вимагає протягом всього свого життєвого циклу споживання товарів та послуг, якість яких впливає на життя особи та відповідно суспільства, але саме вона не завжди відповідає природнім стандартам споживання, що впливає на здоров'я, енергетичний потенціал, добробут нації. Захист суспільства від неякісної продукції є невід'ємною складовою частиною захисту людини державою. Саме споживач є рушійною силою ринку та впливає на його розвиток. Економічно розвинуті країни велику увагу приділяють споживачу та його правам і потребам.

Метою статті є дослідження поняття та особливостей харчових продуктів.

Стан дослідження. Окремі питання безпечності та якості харчових продуктів були предметом наукових досліджень Вовк Т.О., Скакун О.Ф., Кузьменко О.В., Колпакова В.К., Комзюка А.Т., Бевзенко В.М., Мельника Р.С., Ярмачі Х.П. та інших.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві сфера використання харчових добавок регулюється відповідно до закону «Про безпечність та якість харчових продуктів», а контроль над виробництвом та застосуванням харчових добавок покладено на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів завдання і функції з реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та зі здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог санітарного законодавства (крім функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій зі здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників) [1].

Варто констатувати, що на сьогодні в Україні не створено дієвого механізму всебічного контролю над виробництвом та використанням харчових добавок. Чинна система дозволяє проводити лише вибіркові перевірки деяких виробників, що не дозволяє скласти повноцінне уявлення про об'єми використання харчових добавок в Україні. Саме тому харчова добавка, на наше стале переконання, не може бути харчовим продуктом, вона є речовиною, що має своє навантаження щодо смакових якостей продукту і не забезпечує фізіологічні потреби людини в енергії та будівельному матеріалі, як харчові продукти. Потреба людини в харчових продуктах виражається енергією, що міститься в компонентах їхніх складників, і вимі-

рюється в кілокалоріях (ккал), що відсутнє в харчових добавках. Одна кілокалорія відповідає кількості теплової енергії, необхідної для нагрівання 1 кг води на 1 °C (від 15° до 16°).

Тому пропонуємо: *харчові добавки вилучити із поняття «харчові продукти», що міститься в законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів»; прийняти закон України «Про харчові добавки», в якому сформулювати поняття та закріпити види харчових добавок, їхнє призначення, контроль за їх використанням, додаванням до харчових продуктів; установити систему суб'єктів контролю публічної адміністрації; визначити систему відповідальності за порушення норм додавання до харчових продуктів харчових добавок або використання в процесі виготовлення харчових продуктів заборонених харчових добавок.*

Біологічні добавки (дієтичні добавки) – це різновид харчових добавок. У «Тимчасових гігієнічних нормативах вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи у біологічно активних добавках» ГН 4.4.8.073-2001, встановлено, що парафармацевтики – це біологічно активні добавки, які вживаються для профілактики і допоміжної терапії та підтримки в межах фізіологічних норм функціональної активності органів і систем організму в кількості, що не перевищує добової терапевтичної дози, визначеної в разі застосування цих речовин як лікарських засобів, за умови прийому біологічно активних добавок не менше двох разів на добу [2]. Згідно із Законом України від 06 серпня 2005 р. № 2809-IV «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» було змінено термін «біологічно активна добавка до їжі» та його визначення «спеціальні харчові продукти» на нові терміни «дієтична добавка», «функціональний харчовий продукт» та «харчові продукти для спеціального дієтичного споживання» [3]. Таким чином, відповідно до положень цього Закону різноманітні парафармацевтичні товари віднесено до дієтичних добавок.

Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (нова назва «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів») встановлено, що:

– дієтична добавка – вітамінні, вітамінно-мінеральні або трав'яні добавки окремо та/або в поєднанні у формі пігулок, таблеток, порошків, що вживаються перорально разом з їжею або додаються до їжі в межах фізіологічних норм, для додаткового, порівняно зі звичайним харчуванням, споживання цих речовин;

дієтичні добавки також містять або включають різні речовини або суміші речовин, у тому числі протеїни, вуглеводи, амінокислоти, їстівні масла та екстракти рослинних і тваринних матеріалів, що вважаються необхідними або корисними для харчування та загального здоров'я людини;

– функціональний харчовий продукт – харчовий продукт, що містить компонент лікарських засобів та/або пропонується для профілактики або пом'якшення перебігу хвороби людини.

З приводу наведеного у законі визначення «дієтичні добавки» хотілось би зауважити наступне: законодавець вносить хаос у зазначене поняття, не встановлюючи чіткий перелік речовин, що можуть міститися в даному продукті. Це може привести до зловживання можливістю ввести на ринок неякісний продукт, що не буде мати профілактичного ефекту, можна ввести на ринок ліки у статусі дієтичної добавки. Водночас введена дефініція в правове використання приводить до невизначеностей в операторів ринку, оскільки в більшості випадків дієтичні добавки містять у своєму складі продукти рослинного чи тваринного походження. Разом з тим такі продукти не включено в дефініцію «дієтичні добавки», що може призвести до неможливості віднесення добавок, виготовлених з використанням такої продукції, до цієї категорії.

Також у зазначеному нормативному акті не згадується термін «спеціальні харчові продукти», тобто ці продукти отримали статус загально продовольчих, що не потребують дозволу на продаж. Звужено поняття «харчові продукти для спеціальних медичних цілей», встановлено, що це виключно харчові продукти для ентерального (зондового) харчування, тобто для харчування пацієнтів у критичних станах. Усі інші продукти, які потребують медичного нагляду, не врегульовуються в законодавстві.

Законодавством також не врегульована проблема харчування під час різних функціональних станів (період вагітності, підвищені фізичні навантаження), захворювань (діабет тощо), а також харчування для хворих з непереносимістю окремих харчових інгредієнтів (фенілкетонурія, целіакія тощо). Незрозумілим є те, через яку мережу будуть реалізовуватися продукти харчування під час різних функціональних станів, та чи потрібні дозволи на реалізацію зазначених продуктів у роздрібну мережу.

Треба зазначити, що закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (нова назва «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів») не регулює таку категорію харчових продуктів, як дитяче харчування. Однак завдяки тому, що воно підпадає під дію Закону України «Про дитяче харчування» [4], виробники такої продукції на сьогодні мають право отримувати від спеціального органу виконавчої влади висновки санітарно-епідеміологічної експертизи на харчові продукти для дитячого харчування. Що стосується дієтичних добавок, продуктів для спеціальних медичних цілей та для контролю маси тіла, то законом передбачено отримання протоколу досліджень у будь-якій акредитованій лабораторії в системі Національного агентства з акре-

дитації України, тому, на нашу думку, в перехідний період, коли одну систему контролю скасовано, а інша ще не працює, і без документа про безпеку продукту, операторам ринку працювати неможливо, необхідно проводити такі дослідження й отримувати протоколи досліджень. Це можна назвати добровільною сертифікацією або добровільним періодичним контролем. На перехідний період без цього не обійтися [5].

Також законодавцем передбачено, що дієтичні добавки в разі вивезення з України повинні супроводжуватися міжнародним сертифікатом або іншим документом, виданим компетентним органом, разом з тим у законі не вказано, які вимоги ставляться перед таким документом. Відповідно, міжнародний сертифікат – це документ, форма і зміст якого відповідають рекомендаціям відповідних міжнародних організацій, який видається компетентним органом країни походження і підтверджує придатність харчового продукту для вживання. Як правило, це сертифікати на тваринну, рослинну продукцію тощо, які видаються органами ветеринарної та фітосанітарної служби. Саме тому на сьогодні необхідно розробити Методичні рекомендації щодо отримання міжнародного сертифікату на дієтичні добавки в разі вивезення їх з України.

Зараз в Україні уповноваженим органом на видачу таких сертифікатів є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, але вона ще не почала виконувати покладені на неї функції, тому отримати даний сертифікат на сьогодні є проблематичним.

Підводячи підсумок, вважаємо, що **дієтичні добавки** – це концентроване джерело поживних речовин (амінокислоти, протеїни, ліпіди, рослинні олії, вуглеводи або продукти тваринного чи рослинного походження), які споживаються перорально чи додаються в їжу додатково до звичайного харчового раціону в невеликих визначених кількостях і вважаються необхідними для людини. Відповідно до зазначеного пропонуємо внести доповнення щодо дефініції «дієтичні добавки» до ст. 1 закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Одночасно, до Ст. 32^{1в} «**Функціональний харчовий продукт**» зазначеного закону необхідно внести такі доповнення.

«**Функціональний харчовий продукт** – різновид харчових продуктів, що направлений на профілактику та лікування хвороби людини та містить певні компоненти лікарських засобів.

Функціональне харчування – це систематичне щоденне вживання певних продуктів спеціального призначення, походження яких може бути як природним, так і штучним, а властивістю їх є заповнення дефіциту харчових субстанцій, що створюються в організмі в результаті вагітності, захворювань, у тому числі й хронічних, спортивних тренувань. Такі продукти регулюють в організмі людини біохімічні реакції та фізіологічні функції, тим самим впливаючи і на психосоціальну поведінку. В результаті вони покращують загальний фізичний стан і зменшують ризик появи патологій.

Харчовий продукт для спеціального дієтичного споживання – спеціально перероблений чи розроблений продукт, направлений на дієтичне харчування особи, що має конкретний фізичний чи фізіологічний стан чи специфічну хворобу або розлад, у тому числі продукти дитячого харчування, харчування спортсменів та осіб похилого віку. Склад таких продуктів відрізняється від складу звичайних продуктів, але вони не є замінниками лікарських засобів».

До ст. 1 закону України «Про дитяче харчування» внести такі зміни: «**Дитяче харчування** – це спеціальний харчовий продукт для забезпечення задоволення дієтичних потреб дітей грудного та раннього віку».

Не всі продукти харчування містять харчові добавки, сьогодні вони не використовуються в дитячому харчуванні, відсутні у фруктах, яйцях, молоці.

Харчова добавка є складовою частиною продуктів харчування і тому, на нашу думку, не повинна входити до характеристики даного поняття.

Розглядаючи специфіку поняття «харчовий продукт», неможливо уникнути поняття «жувальна гумка», яка є видом кулінарного виробу, що складається з неїстівної еластичної основи й різних ароматичних добавок. З початку історії жувальної гумки її хімічний склад змінювався неодноразово, поки виробники не знайшли «ідеальну формулу», суть якої в тому, що гумова основа становить 20% гуми, а 60% відводиться цукру. Ще 5% – це добавки, що додають смак, колір і запах. Більшість із цих інгредієнтів є комерційною таємницею, так само, як і компоненти кожного окремого аромату і смаку. Виходить, що ми перебуваємо в невіданні того, що вживаємо! Головна родзинка жувальної гумки – її гумова основа. Спочатку передбачалося, що складатиметься така основа повинна із соку каучуконосних дерев, який у процесі обробки кислотою або під час випаровування стає м'якою і пружною масою. Але такої кількості каучукової сировини, що задовольнить масове виробництво, добути неможливо. Саме тому виробники через дефіцит соку каучуконосних дерев стали замінювати його синтетичною основою. Сьогодні жувальна гумка виготовляється з гліцерину або емульгатору природного походження (лецитин, камедь, можуть додаватися антиоксиданти), синтетичного ментолу, цукрозамінників. Ще один ефект жувальної гумки – проносний. Більшість жуйок містить сорбіт – замінник цукру. Цей компонент відноситься до спиртів, поліолів, відомих як солодкістю, так і своїми проносними властивостями. Для досягнення даного ефекту треба зжувати 10 г. Підсилює проносну дію ще один компонент –

ксиліт. Всі протикарієсні жувальні гумки здатні стати причиною діареї. Ще один згубним впливом гумки є вироблення психологічної залежності [6]. Постійне жування гумки може призвести до перевантаження навколозубних тканин. Спочатку природою закладена користь від жування. Тиск, який передається від зубів в ясна, робить так званий масаж ясен, покращує кровообіг. Але перевантаження цих тканин набагато небезпечніше недовантаження. Постійне жування призводить до здавлювання кровоносних судин в яснах, погіршення кровообігу. Це загрожує розвитком запальних процесів – пародонтиту і гінгівиту.

Саме тому вважаємо, що жувальну гумку як вид харчової продукції добавлено законодавцем на підставі лобіювання інтересів виробника. Відповідно, жувальна гумка – це кулінарний виріб, що має активний вплив на психічний стан особи і не може бути віднесений до поняття «харчовий продукт».

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що харчовий продукт – це натуральний чи перероблений продукт, що вживається в їжу людиною та має харчову цінність, до них відносяться також продукти дитячого харчування, дієтичні продукти, безалкогольні та алкогольні напої. Харчова цінність – це сукупність властивостей харчових продуктів, що забезпечують фізіологічні потреби людини в енергії та будівельному матеріалі. Вона визначається, насамперед, своїм хімічним складом та ступенем засвоюваності нашим організмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 348. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348-2017-%D0%BF>
- Тимчасові гігієнічні нормативи вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи в біологічно активних добавках ГН 4.4.8.073-2001: Постанова Головного санітарного лікаря України від 20.04.2001. Офіційний вісник України. 2001. № 131. С. 316–332.
- Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини»: Закон України від 06 серпня 2005 р. № 2809-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 50. Ст. 533.
- Про дитяче харчування: Закон України від 14.09.2006 р. № 142-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 44. Ст. 433.
- Прохоренко Е. Регулювання галузі дієтичних добавок: які наслідки її реформування? Аптека.ua № 46 (1017). 30 листопада 2015 г.
- Вся правда про жувальну гумку. URL: <https://www.centrmед.com/news/detail.php?ID=7415>

Запотоцька О.В. ЗАКОНОДАВЧІ ПІДХОДИ ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

У даній науковій статті розкрито поняття «харчовий продукт». Здійснено розмежування понять «функціональний харчовий продукт» та «харчовий продукт для спеціального дієтичного споживання». Визначено поняття «дитяче харчування». Акцентовано увагу на прогалинах та колізіях у законодавстві щодо харчових продуктів. Запропоновано зміни та доповнення до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Ключові слова: харчові продукти, публічне адміністрування, імплементація, харчова добавка, Державна служба з питань безпечності та захисту споживачів України.

Запотоцкая Е.В. ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ПОНЯТИЮ И ОСОБЕННОСТЯМ ПРОДУКТОВ ПИТАНИЯ

В данной научной статье раскрыто понятие «пищевой продукт». Осуществлено разграничение понятий «функциональный пищевой продукт» и «пищевой продукт для специального диетического потребления». Определено понятие «детское питание». Акцентируется внимание на пробелах и коллизиях в законодательстве в отношении пищевых продуктов. Предложены изменения и дополнения в Закон Украины «Об основных принципах и требованиях к безопасности и качеству пищевых продуктов».

Ключевые слова: пищевые продукты, публичное администрирование, имплементация, пищевая добавка, Государственная служба по вопросам безопасности и защиты потребителей Украины.

Zapototskaya O.V. LEGISLATIVE APPROACHES ON THE CONCEPT AND FEATURES OF FOODSTUFFS

Annotation: in this scientific article the concept of a food product is disclosed. A distinction is made between the functional food product and the food product for special dietary intake. The concept of baby food is defined. Attention is drawn to the gaps and collisions in the food law. Proposed changes and additions to the Law of Ukraine "On Basic Principles and Requirements for the Safety and Quality of Food Products".

It is proposed to remove nutritional supplements from the notion of food products contained in the law of Ukraine "On the safety and quality of food products". But to pass the Law of Ukraine "On Food Additives", in which to formulate the concept and fix the types of dietary supplements, their purpose. Control over their use, addition to food products. Establish a system of subjects of control of public administration. Determine the system of liability for violating the norms of the addition of food additives to food products, or use in the process of manufacturing food products forbidden nutritional supplements.

We believe that dietary supplements are a concentrated source of nutrients (amino acids, proteins, lipids, vegetable oils, carbohydrates or products of animal or plant origin) that are consumed orally or added to food in addition to the usual diet in small quantities and are considered necessary for a man Accordingly, we propose to make amendments to the definition of "dietary supplements" to Art. 1 of the Law of Ukraine "On Basic Principles and Requirements for the Safety and Quality of Food Products".

At the same time, to Art. 321 "" Functional food product "of the said law, the following additions are to be made.

"Functional food product is a type of food intended for the prevention and treatment of human disease and contains certain components of medicines.

Functional nutrition is a systematic daily use of certain products of special purpose, the origin of which can be both natural and artificial, and their property is to fill the deficiency of nutritional substances created in the body as a result of pregnancy, diseases, including chronic, sports workouts Such products regulate the biochemical reactions and physiological functions in the human body, thus influencing and psychosocial behavior. As a result, they improve the overall physical condition and reduce the risk of pathology.

A food product for special dietary use is a specially processed or developed product aimed at a dietary person of a person with a specific physical or physiological state or specific illness or disorder, including infant food, nutrition athletes and the elderly. The composition of these products is different from the composition of conventional products, but is not a substitute for medicinal products. "Art. 1 of the Law of Ukraine "On Infant Nutrition", make the following changes: "Baby food is a special food product to meet the dietary needs of infants and young children".

Key words: food products, public administration, implementation, food additive, State Service for Safety and Consumer Protection of Ukraine.